

UDK 628.17

O‘ZBEKISTONDA ICHIMLIK SUVI TANQISLIGI, MUAMMOLAR, TAXLILLAR
(Namangan viloyati misolida)

Dotsent Jurayev Sherali Sharipovich¹, dotsent Yakubov Qutfiddin Asliyevich², doktorant
Abdullayev Muhammadali Rustamjonovich²
Namangan muhandislik-qurilish instituti¹, Samarqand Davlat Arxitektura-qurilish universiteti²
E-mail: manammqi@gmail.com; manammqi@list.ru; tel'+99893 943-45-47

Annotatsiya; *Ushbu maqolada hozirgi kundagi Respublika miqyosidagi ichimli suvi muammolari, Namangan viloyati hududida ichimlik suvi ta`minotida amalga oshirilayotgan ishlar tahlili, Norin daryosi suvining mavsumiy omillar tasirida ifloslanishi natijasida aholining ekologik toza ichimlik suviga bo`lgan ehtiyojining taminlashda yuzaga kelayotgan muammolar, Namangan viloyati "Qizilrovot suv olish va uzatish inshooti"da kuzatilayotgan muammolar taxlil qilindi.*

Kalit so'zlar; *suv, inshoot, tozalash, qatlam, buloq, quduq, loyqa, investitsiya.*

Yozning issiq kunlarida ichimlik suvi muammosi har qachongidan ham ko'proq seziladi. Aholining ijtimoiy darajasi ichimlik suvining qay darajada ta`minlanganligi, qishloq xo'jaligi va sanoat ehtiyojlarini qondirish uchun yetarli miqdorda bo'lishi, uning qanday saqlanishi, taqsimlanishi va ishlatilishiga, shuningdek, uning sifatiga bog'liq. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyo aholisining deyarli beshdan bir qismi ichimlik suvi tanqisligi keskin bo'lgan hududlarda, aholining to'rtidan bir qismi esa rivojlanayotgan mamlakatlarda yashaydi. Ularda suvli qatlamlar va daryolardan suv olish uchun zarur bo'lgan infratuzilmaning yetishmasligi tufayli ta`minot yetarlicha sifatli bo'lmaydi. Dunyo olimlarning fikricha, chuchuk ichimlik suvi cheksiz emas va ular allaqachon nihoyasiga yetmoqda. Ularning prognozlariga ko'ra, taxminan 2030 yilga kelib, dunyo aholisining 47 foizi suv tanqisligi xavfi ostida qoladi. Shu bilan birga, 2050 yilga borib, bugungi kunda allaqachon suv yetishmaydigan rivojlanayotgan mamlakatlar aholisi sezilarli darajada oshadi.

Ekologik toza ichimlik suvining yetishmasligi aholi uchun turli xil salbiy oqibatlar: yashash sharoitlarining yomonlashishi va kasalliklarning rivojlanishidan; suvsizlanish va o'lingacha olib kelishi mumkin. Ekologik toza ichimli suvning yetishmasligi odamlarni xavfli manbalardan istemol uchun suv ishlatishga majbur qiladi, bu ko'pincha sog'liq uchun xavflidir.

O'zbekiston Respublikasida ham geografik jihatdan Sirdaryo va Amudaryo daryolarining ikkita yirik havzasida joylashgan bo'lishiga qaramay ekologik toza ichimlik suvi tanqisligi mavjud. 2017-yilda Stokgolmda bo'lib o'tgan Butunjahon suv haftaligida O'zbekiston ekologik harakati deputatlar guruhi rahbari ham shunday dedi: "Amudaryo va Sirdaryo havzalarida

daryolar oqimi ko'paygan taqdirda ham, suv yetishmasligi mumkin. Bu holda defitsit 8% ni, doimiy oqim bilan esa 15% ni tashkil qiladi. Ammo agar oqim kamaysa, tanqislik 33% ga yetadi" [2].

Ichimlik suvining yetishmasligi, boshqa narsalar qatori, suv resurslaridan oqilona foydalanish bilan bog'liq. Ammo aholini ichimlik suvi bilan ta'minlashda yana bir muhim jihat bor. Gap shundaki, sovet davrida mavjud bo'lgan suv ta'minoti tizimlari SSSR qulashi bilan tanazzulga yuz tutdi va yangisi deyarli qurilmadi, bu ayniqsa qishloq joylarida seziladi.

Respublikada suv ta'minoti muammolarini o'rganishga ko'plab xalqaro tashkilotlar, shu jumladan Markaziy Osiyo mintaqaviy ekologik markazi, Shveytsariya taraqqiyot va hamkorlik agentligi va boshqalar e'tibor qaratmoqda.

Xalqaro tashkilotlar, shu jumladan Jahon banki tomonidan olib borilgan ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mamlakatimiz fuqarolari hali ham ekologik toza ichimlik suvidan foydalanish va suv ta'minotining ishonchiligi bilan bog'liq muammolarga duch kelishmoqda. Bunga 2014-2015 yillarda shahar iqtisodiyoti va muhandislik markazining qishloq joylaridagi suv ta'minoti va sanitariya holatini batafsil tavsiflovchi tadqiqotlari yaqqol misol bo'la oladi. O'sha davrda O'zbekiston Respublikasida 11013 ta qishloq aholi punktlari bo'lib, ularda 15 443 ming kishi yoki respublika aholisining 49,3 foizi yashardi. 8,9 mingta qishloq suv quvuri bilan ta'minlangan, 4807 ta qishloq suv ta'minoti tizimlari mavjud, ya'ni deyarli 5 mingta qishloq suv ta'minoti tizimlari yaroqiz yoki vayron qilingan. Shu bilan birga, 8,73 million qishloq aholisi (56,5 foiz) vodoprovod suvidan, 6,5 million kishi yoki qishloq aholisining 43,5 foizi ikkinchisi ochiq manbalardan (ariqlar, soylar, daryolar, yomg'ir suvlari), yer osti sifati amalda nazorat qilinmaydigan manbalardan (buloqlar, quduqlar, quduqlar, tebranishlar) suvlardan foydalangan, natijada turli kasalliklar keng tarqaldi: diareya, gepatit A va boshqalar.

Yana bir xavf omili markazlashtirilgan kanalizatsiya yo'qligi bo'lib, uy hojatxonalari va kanalizatsiya chuqurlari orqali 1-1,5 milliard kub metr oqava suv yer osti suvlariga filtrlanadi va undan 4 millionga yaqin qishloq aholisi ichimlik suvi manbai sifatida foydalanadi, bu esa aholi salomatligiga bevosita tahdid xisoblanadi. Hududlardagi suv ta'minoti tarmoqlariga kelsak, ular ko'pincha o'ta surunkali qarzga ega bo'lib, hatto yangi suv tizimlarini qurish va burg'ulash ishlarini hisobga olmaganda, qisman past tariflar va tizimning samarasizligi tufayli o'z xizmatlarini ko'rsatish uchun asosiy joriy xarajatlarni ham moliyalashtira olmaydi [1].

Shunday qilib, aholini ichimlik suvi bilan ta'minlash muammosi keskinlashmoqda va bu muammolarni qanday qilib arzon va samarali hal qilish kerak, degan savol tug'iladi.

Bugungi kunda bu masalalarga davlat tomonidan katta e'tibor qaratilmoqda. Shunday qilib, so'nggi o'n yil ichida O'zbekiston Respublikasi suv ta'minoti va kanalizatsiya xizmatlarini modernizatsiya qilishga katta miqdorda sarmoya kiritdi [6]. Suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish, xizmatlar tariflarini pasaytirish bilan birga ish sifatini yaxshilash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyev tomonidan qishloq va suv xo'jaligida investitsiya loyihalarini amalga oshirish markazini tashkil etib, qishloq xo'jaligi tarmoqlari muammolarini hal etish bo'yicha kengashlarni bekor qilib, bir nechta havza

boshqarmalarida irrigatsiya bo'limlarini tashkil etib, dadil qaror qabul qilindi. Davlat rahbarining fikricha, bunday yangiliklar O'zbekistonga xorijiy investitsiyalarni jalb etish, mamlakat suv salohiyatidan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qilishi kerak [5].

Bu muammoni davlat darajasida hal qilishning ba'zi usullari, ammo alohida qishloqda mahalliy darajada suv ta'minoti tizimlarini tashkil qilishning boshqa imkoniyatlari ham mavjud. Shveysariya taraqqiyot va hamkorlik agentligi moliyaviy xarajatlar uchun samarali va arzon yechimni taklif qildi. Agentlik 2004 yildan beri xalqaro suv kotibiyati (Kanada) bilan birgalikda "O'zbekiston qishloqlarida suv ta'minoti va sanitariya" loyihasini boshlagan va moliyalashtirgan. Loyiha muammolarini hal qilish uchun Farg'ona vodiysi va Sirdaryo viloyatining qishloqlari tanlandi. Loyiyaning asosiy vazifasi aholining xavfsiz ichimlik suvidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, sanitariya va gigiyena bo'yicha bilimlarini oshirish edi, va bu oxir-oqibat ushbu qishloqlarda aholining turmush darajasi va sog'lig'i yaxshilanishiga olib keladi [4].

Loyiha doirasida umumiy uzunligi 680 km bo'lgan 35 ta suv ta'minoti tizimi yaratildi 14 yil ichida Farg'ona, Andijon va Namangan viloyatlarining 120 mingdan ortiq aholisi xavfsiz ichimlik suvi bilan ta'minlandi. Loyiyaning xususiyatlarini aniq misollar yordamida tushunish osonroq. Masalan, loyiha doirasida aholi punktlari aholisini ichimlik suvi bilan ta'minlash tizimlari yaratilgan qishloqlarni olaylik. Namangan viloyati Uychi tumanidagi Gayrat qishlog'i. Qishloq tarkibiga umumiy soni 15000 ga yaqin bo'lgan to'rtta mahalla kiradi: Boyag'on, Ittifoq, Olmurut, G'ayrat. Aholining asosiy faoliyati dehqonchilik, meva – sabzavot mahsulotlari ishlab chiqarishdir. Mavjud suv ta'minoti tizimi o'tgan asrning 70-yillarida qurilgan va yaroqsiz holatda bo'lgan.

Qishloq hududida to'rtta o'rta umumta'lim maktabi, to'rtta bolalar bog'chasi, bitta oilaviy poliklinika joylashgan. Qishloq aholisi loyihani amalga oshirishga katta qiziqish ko'rsatdi va ular tomonidan aholi mablag'lari hisobidan o'z quduqlarini burg'ulash g'oyasi ilgari surildi. Loyiha mutaxassislarining ko'magida bir-biriga yaqin joylashgan to'rtta mahalla uchun qurilish-montaj ishlari amalga oshirildi va suv ta'minoti tizimi qurildi. Butun suv ta'minoti tizimi 2013 yilda qurib bitkazilgan [1].

Tizim ikkita suv taqsimlash qurilmasidan iborat bo'lib, umumiy uzunligi 80 km bo'lgan suv quvuri tarmog'i, hajmi 25 m³ bo'lgan to'rtta suv ta'minoti minorasi mavjud. Suv qazib olish uchun 110 metr chuqurlikdagi ikkita quduq qazilgan. Ularda 32 va 34 metr chuqurlikdagi nasoslar o'rnatilgan. Tarmoqqa ulangan quduqlarning umumiy soni 328 tani tashkil etdi, 2018 yil boshida 1450 ta uy xo'jaligi suv ta'minoti xizmatlaridan foydalangan. Biroq,

qishloqda qishloq uy xo'jaliklarini suv quvuriga ulash va hisoblagichlarni o'rnatish bo'yicha faol ishlar davom etmoqda [2].

Xulosa: Yuqoridagi malumotlardan kelib chiqib Namangan viloyati asosiy suv ta'minoti inshootlaridan biri, Namangan shahar Uychi va chortoq tumanlari aholisining asosiy qismini ichimlik suvi bilan ta'minlovchi "Qizilrovot suv olish va uzatish" inshootida ochiq yer usti manbasidan suv qabul qilishi, texnologik qisimlarning eskirishi va mavsumiy omillar natijasida ichimlik suvi uzluksiz va sifatli ta'minlanmoqda deb hisoblay olmaymiz.

Quyidagi suratlardan ham shuni ko'rishimiz mumkinki mavsumiy omillar natijasida loyqaligi ortgan manbaa suvlarining yetarlicha tozalash-tindirish texnologiyalari ishlab chiqilmas ekan, kichik aholi punktlarini ekologik toza ichimlik suvi bilan taminlash ishlarini jadallashtirilishiga qaramay aholini ekologik toza ichimlik suvi bilan uzluksiz ta'minlashda hali soha olimlari oldida o'z yechimini kutayotgan muammolar talaygina.

Abadiyotlar

1. SURKHANDARYA AND NAMANGAN REGIONAL WATER PROJECTS - FEASIBILITY STUDY NAMANGAN OBLAST NON-TECHNICAL SUMMARY European Bank for Reconstruction and Development December 2019. Surxondaryo va Namangan mintaqalarining suv loyihalari, Namangan viloyatining texnik-iqtisodiy asoslari yevropa tiklanish va taraqqiyot bankining texnik bo'lmagan xulosasi 2019 yil dekabr 1- 6 betlar.

2. Дефицит питьевой воды в Узбекистане: проблемы и пути решения; 04.08.2018 nuz.uz

3. ВОДА В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ПРОШЛОЕ, НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ Виктор Абрамович Духовный Межгосударственная координационная водохозяйственная комиссия Ташкент, Узбекистан Юп Л. Г. де Шуттер Институт ЮНЕСКО по образованию в области водных ресурсов 385-393 ст

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 23.10.2019 yildagi PF-5853-son 5 - 6 bandi.

5. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Янги Ўзбекистон Стратегияси” китобидан

6. [ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ОБЕСПЕЧЕНИИ НАСЕЛЕНИЯ ЧИСТОЙ ПИТЬЕВОЙ ВОДОЙ](#). МР Абдуллаев - Journal of new century innovations, 2023 - newjournal.org